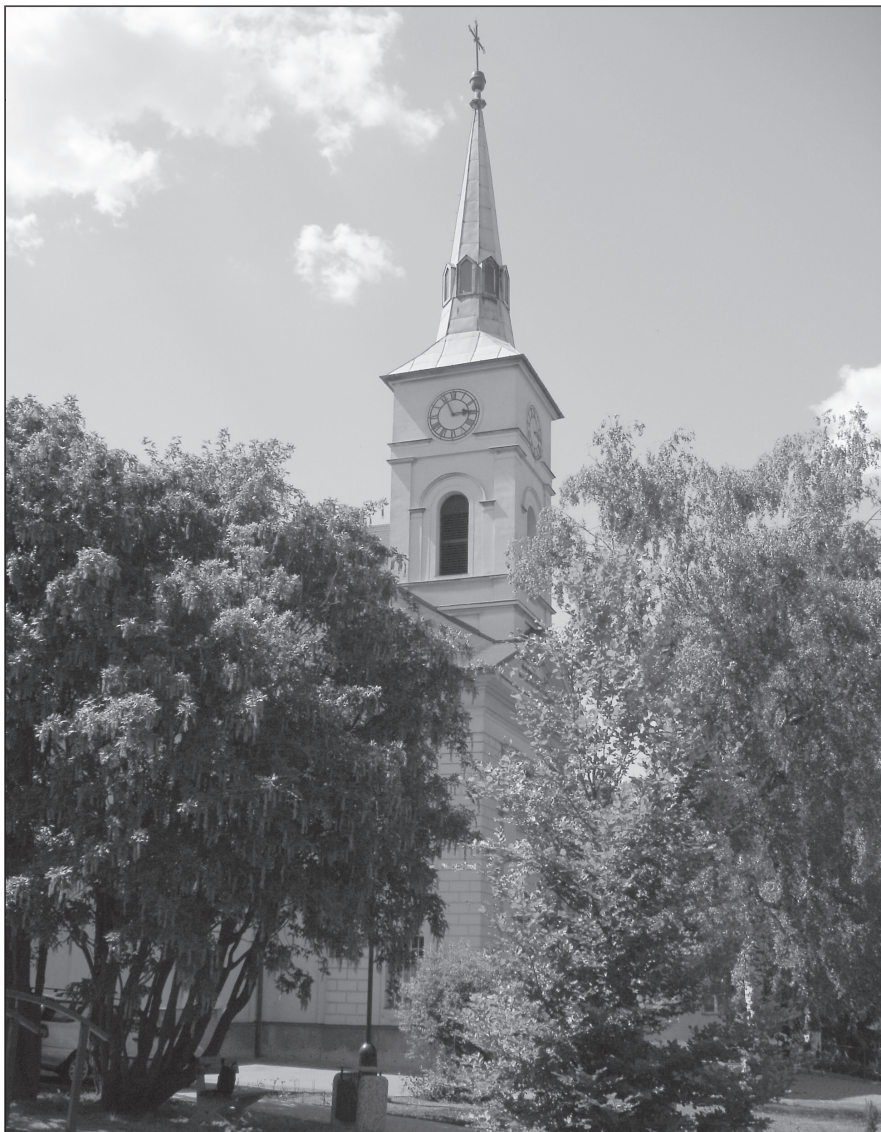
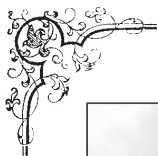
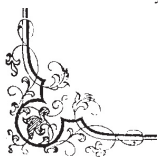

Bernartický rodák Josef Ferdinand Kloss
(1807–1883)

Stávající kostel Navštívení Panny Marie v Bernartčích nad Odrou pochází z roku 1837. Byl postaven na místě starého kostela z konce 18. století, kde hrával J. F. Kloss. (Foto Radim Jarošek).

Bernartický rodák Josef Ferdinand Kloss

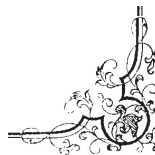
Zpěvák, sbornistr, varhaník, hudební skladatel, hudební publicista a pedagog

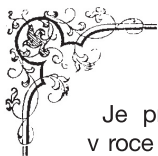
I tak můžeme poněkud pozměnit zevrubný příspěvek Marie Turkové¹⁾ z roku 1974. Nazvala ho „Zapomenutý hudebník minulého století“. Rádi bychom jej – i prostřednictvím tohoto příspěvku – připomenuli a přispěli tak k tomu, abychom mohli právem slovo „zapomenutý“ škrtnout... Jistě bude v budoucnu příležitost si jeho osobu a dílo ještě více přiblížit, nicméně v roce 2007 je k tomu jistě ta nevhodnější doba, neboť před dvěma sty lety dne 10. února 1807 se v Bernarticích nad Odrou na čp. 4 Josef Kloss narodil.

O jeho dětství není známo nic bližšího, jen to, že do školy nastoupil v Bernarticích nad Odrou 13. května 1813 a pak také to, že prý hrával v Bernarticích na varhany ještě jako malý chlapec, aniž by znal noty. Již tehdy se projevil jeho zájem o hudbu, služba hudbě, která se mu stala, aniž by prošel praktickým či teoretickým školením, naplní jeho celého života. Malý Josífek se učil velmi dobře, měl výborný prospěch, a není divu, že odešel v roce 1820 na piaristické gymnázium do Příbora. Do Bernartic se již na delší dobu nikdy nevrátil (respektive není o tom zpráv). Odešel, aby se mohl dále vzdělávat a později působit jako pedagog v hlavním městě mocnářství, ve Vídni. Na Bernartice však nikdy nezapomněl, jak o tom vypovídá jeho pozdější korespondence.

Nyní ho potkáváme v Příboře, i zde studuje s výborným prospěchem ve čtyřech třídách nižšího stupně a dvou stupních vyššího, humanitního. Šest let jistě rychle uběhlo a v roce 1826 odchází Josef Kloss na další studia do Olomouce. Rodiče si tak přáli, chtěli z něj mít kněze. Nejprve dva roky studoval filosofii a pokračoval dále na teologické fakultě. V zápisech z fakulty se poprvé setkáváme se zmínkou o jeho znalostech cizích jazyků a rovněž hudebních nástrojů: „zpívá, housle, varhany, kontrabas, cello, kytara, flétna a jiné“ čteme mimo jiné v zápisech. V letech 1831–1834 pak pokračuje ve studiích na právnické fakultě. Po absolutoriu práv v roce 1834 neměl Kloss²⁾ možnost dosáhnout doktorátu, projevil se zhoršené studijní výsledky v té době, protože Kloss si musel přivydělávat kondicemi a hmotné starosti se na prospěchu projevil. Z Bernartic nemohl od otce dostávat příliš, rodina byla početná...

Posléze odešel pracovat do První rakouské spořitelny ve Vídni, kde vystřídal několik funkcí a nakonec se stal v roce 1851 generálním sekretářem. Dne 20. října 1838 si vzal za manželku Theresii, ovdovělou Helfertovou a v roce 1844 se jim narodil syn Karl Friedrich, který později pracoval jako ředitel spořitelny. Dcerka J. F. Klose Lotte zemřela ještě jako dítě.

Je pravdou, že se Klossova rodina poněmčila, Kloss sám však psal ještě v roce 1874 vybroušenou češtinou do pražských Hudebních listů³⁾ a pro Bernartice je jistě důležité, že se dochoval krásný česky psaný dopis představenstvu obce z roku 1879, kde se podepisuje jako upřímný rodák.

V průběhu života ve Vídni si Josef Kloss přibírá ke svému jménu Ferdinand a užíval jej oficiálně. Zda to bylo tím, že byl oblíbencem císaře Ferdinanda (věnoval prý mu dokonce zlaté hodinky) jak praví rodinná tradice, se asi již nikdy nedozvíme...

Ve svých 76 letech dne 23. února 1883 večer J. F. Kloss umírá ve svém vídeňském bytě na Lackierergasse 4. Jeho ostatky byly uloženy na hřbitově v Sieveringu a odtud v říjnu 1921 přeneseny do rodinné hrobky v Hietzingu.

Tolik stručně o jeho životě. Věnujme se nyní jeho životnímu dílu – hudbě. Byť byl v tehdejší Vídni znám jako autor oblíbených skladeb, za jeho největší přínos lze nejspíš označit jeho práci hudebně-pedagogickou, a to jak teoretickou tak i praktickou. Svou činnost v tomto oboru započal ve Spolku pro pěstování pravé církevní hudby u sv. Anny, kde byly zřízeny kurzy pro kandidáty učitelství s důrazem na hudební výchovu. Svě přednášky doplňované praktickými příklady zahájil v roce 1847. O sedm let později vyšly ve Vídni jeho přednášky dokonce tiskem jako učebnice se čtyřmi díly.⁴⁾

Jak bylo uvedeno, J. F. Kloss byl vlastně hudební samouk, vlastním povoláním byl úředník v oboru práv a peněžnictví, a tak jistě můžeme obdivovat jeho znalosti z dějin hudby, praktické vědomosti o hudebních nástrojích. Právě jeho učebnice – později napsal ještě další dvě – byly nejspíš důvodem, proč obdržel, císařskou medaili za umění a vědu. Nositeli této medaile byli z českých umělců například Antonín Dvořák nebo Jaroslav Vrchlický.

Zavedení zpěvu jako povinného vyučovacího předmětu věnoval Kloss nemálo úsilí. Byla to poměrně revoluční myšlenka, která došla svého naplnění po roce 1869. Nicméně již dříve byl zpěv zařazován alespoň dvakrát týdně do vyučování.

Vydat učebnici vlastním nákladem, věc v dnešní době těžko představitelná. J. F. Kloss si však byl vědom, že je nutno přistoupit k tomuto úkolu – hudební výchově na obecných školách – metodicky, a proto vlastním nákladem vydává „Singlehre für Volksschullen“, která je metodickým návodem k vyučování hudební nauky a intonace. Ohlas byl asi velký, protože v roce 1869 Kloss svůj „slabikář zpěvu“ vydává v rozšířené podobě podruhé. Učebnice „...měla co nevidět vyjít ve Vídni v jazyku českém“, psalo se v Hudebních listech z 6. března 1873. Jestli se tomu tak stalo, je prozatím nezodpovězenou otázkou, okolnosti dokonce naznačují, že původní znění učebnice bylo české a německá verze je překlad...

Nevysvětleny zůstávají osudy dalších sbírek, které byly Klossem připraveny k vydání – především pro české prostředí to byla sbírka 134 kostelních písní

v češtině, které Kloss shromáždil během svého působení ve vídeňském chrámu Panny Marie Na Nábřeží (Maria am Gestade). Ani další sbírka čtyřhlasých zpěvů pro mužský sbor není doposud známa, byť v dobovém tisku najdeme zprávy, že byla vydána.

Kromě uvedených přednášek pro budoucí učitele byl povolán i k práci s vysokoškolačky při akademických bohoslužbách a rovněž v pracoval v Pazmaneu (Pazmán), což byl vídeňský alumnát pro bohoslovce z uherských zemí. Kloss zde nacvičil se sborem Pazmanistů zpěvy k církevním příležitostem, které sám zkomponoval.

Nástrojem, který byl J. F. Klossovi asi nejbližší, byly varhany a tak není divu, že jim věnuje samostatnou brožurku vydanou ve Vídni roku 1858.⁵⁾ Sám Kloss byl výborným varhaníkem a varhanám opravdu dobře rozuměl.

Snad stojí za zmínku, že působil v letech 1838–1843 jako hudební kritik pod pseudonymem Heinrich Aue ve vídeňském beletristickém časopise Der Sammler.

Hra na hudební nástroje byla jistě J. F. Klossovi blízká, nicméně nejvlastnějším hudebním projevem mu byl zpěv, a to ve všech jeho formách. J. F. Kloss, sám výborný tenorista, založil hned v roce svého příchodu do Vídně pěvecké kvarteto se svými přáteli, kterými byli Karl Nejebse, Franz S. Hölzel a August Schmidt. Nejprve zpívali pro vlastní potěšení, zájemců však přibývalo a často jich pak bylo až na třicet. Vytvořila se stálá zpěvácká společnost a také jejich posluchačů a počet přátel umění dosahoval až 500 osob! A tak J. F. Kloss zakládá v roce 1834 první pěvecký spolek ve Vídni s názvem Liedertafel. Spolek pak působil až do zimy 1841–1842 a počátkem roku 1843 z něho vznikl Wiener Männergesangverein, který existuje dodnes. Jeho členem byl rovněž J. F. Kloss.

Podle tohoto vzoru bylo pak nejen ve Vídni, ale v celém Rakousku založeno mnoho jiných pěveckých spolků, je tedy skutečností, že na vzniku sborového hnutí v Rakousku měl významný podíl právě bernartický rodák J. F. Kloss.

Kloss působil samozřejmě hlavně ve Vídni, zajížděl ale občas i jinam, navštěvoval Bratislavu, Brno, uvádí se, že byl čestným členem salzburského Mozarteu.

K dalším Klossovým aktivitám patřil Spolek pro pěstování pravé církevní hudby, který dle dobových zpráv působil od roku 1841 při sv. Anně. Zde přednášel kandidátům učitelské. Působil však i v podobném spolku při gymnazijním piaristickém kostele Maria Treu ve Vídni. Zdá se, že byl své lásce k hudbě skutečně oddán a neangažoval se za odměnu, dochovala se zmínka o koncertě, který sám uspořádal v kostele Maria Treu pro pokrytí výloh při stavbě nových varhan, které byly dílem byl J. F. Buckowa⁶⁾ a z jiných zpráv je zřejmé, že jako nadšený muzikant zpíval a hrál na varhany, kde toho bylo zapotřebí a nestaral se o slávu a mzdu. Shromáždil řadu kostelních písní, přidal k nim své vlastní skladby a vydal je tiskem roku 1854.⁷⁾

Jeho spolková činnost a zájem o církevní hudbu jej přivedly ke snaze reformovat chrámovou hudbu a to již počátkem 40. let 19. století, tedy o 20–30 let dříve než tomu bylo učiněno oficiálně profesorem Fr. Wittem z Řezna.

Není jasné, kolika skladeb je J. F. Kloss autorem, jeho písemnosti se jako celek nezachovaly a jsou rozptýleny na řadě míst v Rakousku, Maďarsku, Slovensku i u nás. Literatura jich uvádí více než sto...

Významnou součástí jeho života byla působnost v českém vídeňském kostele Panny Marie Na Nábřeží. Ředitelem kůru se stal jednak pro svou pověst znalec a jednak – a to hlavně – pro postoj, který měl základ v Bernarticích, které byly vždy silně národně uvědomělé. Kloss se zde horlivě věnoval českému lidu žijícímu ve Vídni a vynaložil spoustu mravenčí píle k jeho kulturnímu povznesení a vzbuzení pocitu sounáležitosti k českému národu. Nositeli vlasteneckého ducha byli tehdy ve Vídni, spolu s některými osobnostmi, především studenty, kteří se chopili úkolu probudit ve Slovanech národní hrdost. Z původních studentských schůzek se vyvinula tradice „slovanských besed“, které se postupně staly národními manifestacemi. Na besedě 30. září 1851 byl zpíván mimo jiné jeho oblíbený sbor „Pijácká“. Národní uvědomění se probouzelo dále recitacemi, hudbou na besedách, ale i na koncertech. Pravděpodobná je jeho účast jako zpěváka na prvním veřejném českém koncertě ve Vídni dne 20. května 1845, kterému byla přítomna i matka císaře Ferdinanda.

Pro obyčejný český lid však byly koncerty a besedy nedostupné. Pro ně byl místem setkávání především kostel – již výše uvedený starobylý gotický chrám Panny Marie Na Nábřeží, který byl odevzdán Slovanům do užívání již roku 1812. Byl však zanedbán a později změněn ve vojenské skladiště a české bohoslužby v něm byly konány až od roku 1820. Zvláště po revolučním roce 1848 za působení P. Ignáce Fürsta (od 1. března 1849) se v něm mocně rozvinul český národní život. A J. F. Kloss k tomu nemálo přispěl, ostatně jak to sám uvádí ve svých zprávách. Byl od 8. listopadu 1849 jmenován varhaníkem se stálým platem a ihned se s nadšením pustil do práce. Vybavení bylo tristní, ale výsledky se začaly dostavovat a v dobovém tisku čteme: „K našemu potěšení obdržel toto místo pan Jos. Kloss, rodilý Moravan.“ „Ten den (pozn.: nástupu varhanického úřadu) zůstane nám všem tehdá přítomným Slovanům památným.“ A jinde „Musíme vyznati, že při postupném zvelebování v krátkém čase český kostel stane se střediskem posvátných zdejších Slovanů všech tříd...“

Kloss zde sestavil sólové kvarteto nejprve smíšené, později mužské, v němž zpíval i František Pivoda, který byl známý z pozdějšího pražského hudebního života. Kvarteto se časem rozrostlo ve sbor a Kloss opatřil „dechovou harmonii“. Byla velmi oblíbena mezi mládeží a zájemců o zpěv českém chrámu přibývalo.

Uvědomme si, že to vše Kloss provozoval při svém řádném zaměstnání

ve spořitelně, a tak není divu, že si vyhledával spolupracovníky pro vyučování. Jedním z nich byl i zmíněný Fr. Pivoda. Kloss pro vyučování upravoval jiné písně nebo skládal vlastní skladby. Známa byla například jeho píseň „Splyňte vy slovanští jazykové“ ke cti apoštolů Cyrila a Metoděje, která též jako jednohlasá převzata do lidový kostelních kancionálů a dochovaná je rovněž jeho mše provozovaná „v českoslovanském chrámu Páně ve Vídni dne 8. června 1851“, jak píše sám Kloss na titulním listě partitury.

Všechny uvedené vlastenecké aktivity však trvaly jen něco více než čtyři roky. Úřadům asi nebylo vhod, jak se při kostele rozvinul národní život českého obyvatelstva a kostel byl od 1. března 1854 předán opět redemptoristům a Kloss rezignoval na místo varhaníka. Ještě dvacet let po této události, která ukončila jeho aktivity v českém chrámu zatrpkle napsal: „Všichni byli bolestně poděšeni... nesprávné o živlu českoslovanském smýšlení...“

Nicméně české národní aktivity probíhaly ve Vídni i dále a na počátku 60. let začala česká vídeňská menšina jednat o založení vlastního pěveckého spolku a kolem roku 1862 vstupuje v život Zpěvácký spolek slovanský a vynikající tenorista J. F. Kloss byl opět u toho...

Největší zásluhy J. F. Klose je nutno hledat především nikoliv jeho skladatelské tvorbě, ale v ostatních oborech hudební činnosti. Jeho skladby byly ve své době oblíbené, nicméně se nevymykaly běžnému skladebnému průměru, byly to skladby přístupné s jednoduchou rytmikou, nevyznačují se zvláštní invenční bohatostí, nicméně některým nelze upřít překvapivou jiskru a umělecký cit.

To hlavní tkví však v jeho obrozeneckém díle na hudebním poli založeném na nadšení a umu, v systematické, neefektní a únavné práci pro českou menšinu ve Vídni.

Její počátky je však nutno hledat ve venkovském kostelíku v rodných Bernarticích.

*Z uvedené literatury zpracoval
Radim Jarošek*

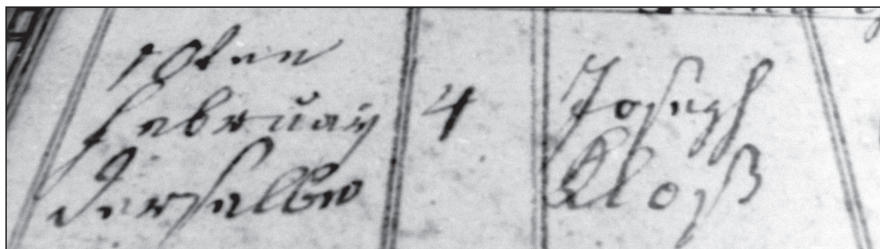

Poznámky:

- 1) Marie Turková publikovala o J. F. Klossovi několik prací (viz literatura) a její dílo bylo hlavním zdrojem informací pro tento příspěvek.
- 2) V zápise o narození v matrice má jeho příjmení tvar Kloß a celý život jej takto i používal. Vzhledem k tomu, že ve většině prací je však podoba jeho jména uváděna jako Kloss, zůstaneme u ní i my.
- 3) Církevní hudba v československém chrámě Panny Marie na břehu ve Vídni od r. 1849 až do r. 1854, Hudební listy roč. 1874, s. 26–30. Hudební listy – český hudební týdeník, který vycházel od března 1870. Jeho redaktoři byli např. Lud. Procházka, Jos. Rich. Rozkošný a Fr. Pivoda. Jako mimořádná příloha v něm v roce 1874 vyšla rovněž Klossova píseň Splyňte vy slovanští jazykové!
- 4) Šlo o učebnici s názvem „Allgemeine Kirchenmusiklehre in Vorträgen für Präparanden des pädagogischen Lehramts“.
- 5) Pamětní spis s názvem „Die neue Orgel in der Pfarrkirche der P. P. Piaristen in der Josefstadt zu Maria Treu, gebaut von Karl Friedrich Ferdinand Buckow“
- 6) Varhanář Karl Friedrich Ferdinand Buckow (* 1801 v Gdaňsku, někdy se uvádí 1804, † 16. 5. 1864 v Komárně)
- 7) Hymni sacri in caes. reg. Gymnasiis cantar soliti ad justam normam qiatuor vocem nvisque canticis adaucti

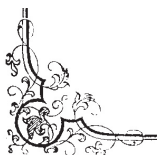
Literatura:

- ALTENBURGER K. (2002): Musikpädagoge und Kirchenmusiker Josef Ferdinand Kloss, diplomová práce, Wien
- KLOS F. (1937): Od pokolení do pokolení (text o J. F. Klossovi), Bernartice nad Odrou
- TURKOVÁ M. (1973): Devadesát let od smrti významného hudebníka, Vlastivědný sborník okresu Nový Jičín č. 12, s. 60–62
- TURKOVÁ M. (1973): Po stopách zapomenutého hudebníka, Časopis Slezského muzea, série B, XXI, s. 181–182
- TURKOVÁ M. (1974): Zapomenutý hudebník minulého století, Časopis Slezského muzea, série B, XXIII, s. 166–183
- TURKOVÁ M. (1996): Význačnější rodáci, Josef Ferdinand Kloss In: Bernartice nad Odrou, s. 268–274, vydal Obecní úřad Bernartice nad Odrou

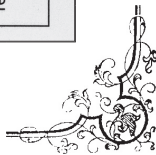
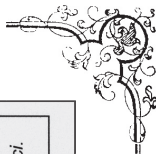
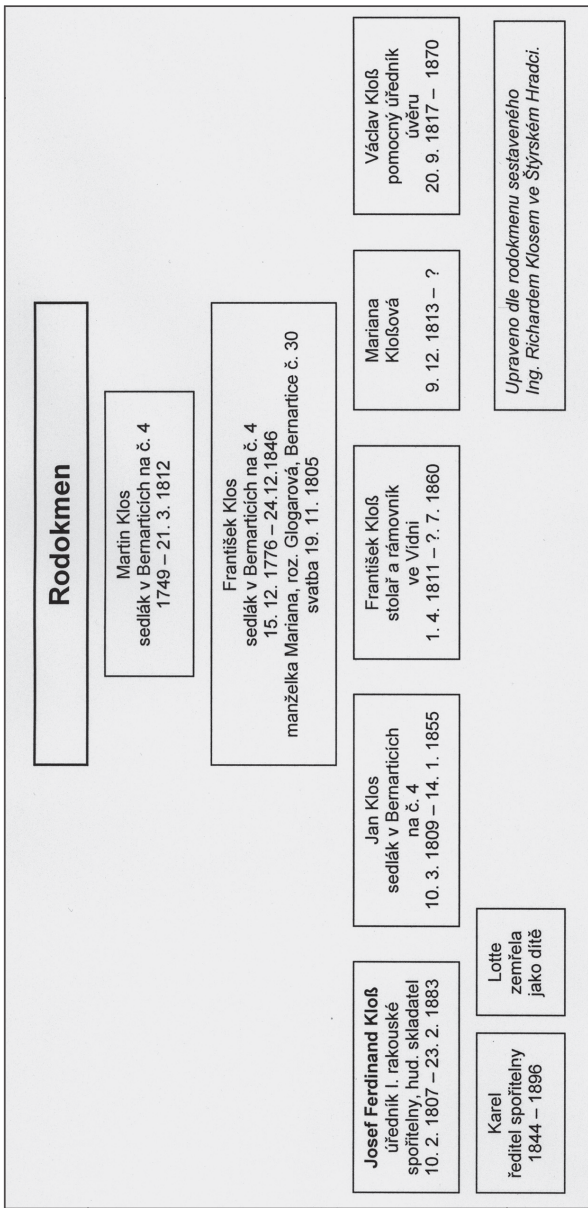
Zápis o narození J. F. Klosse

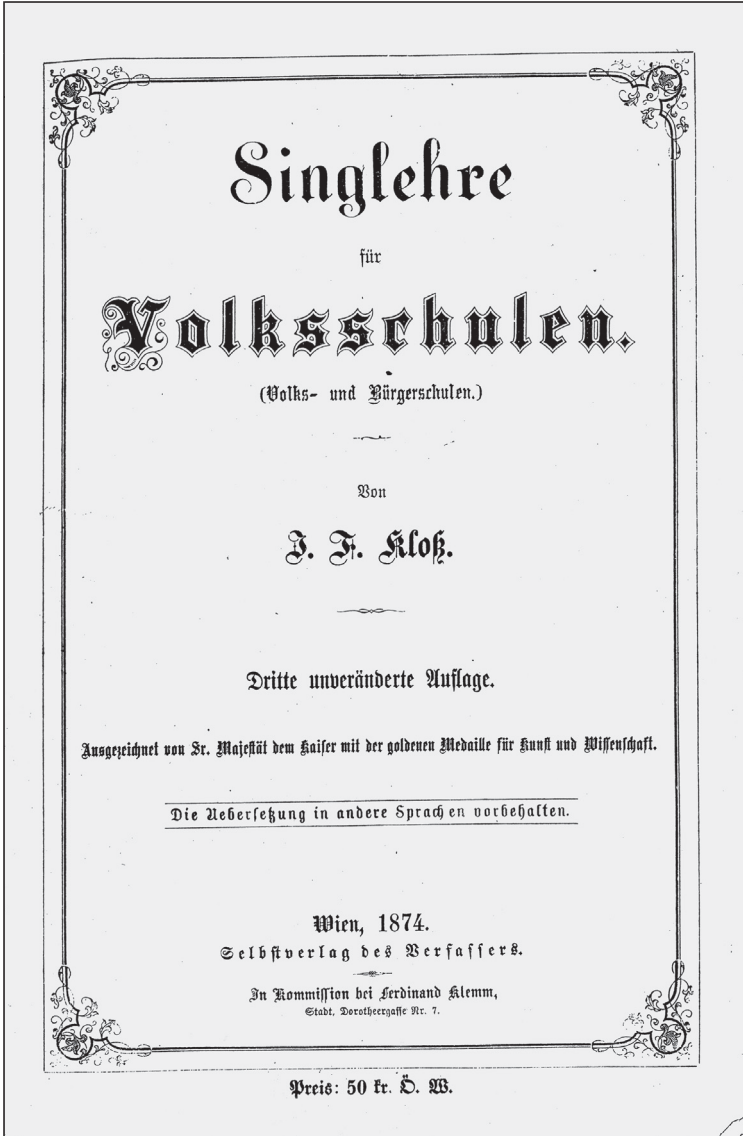
(Zemský archiv v Opavě, Křestní matrika obce Bernartice, svazek pro léta 1797–1820).

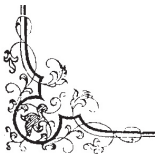
<i>M. Josefina Jozová</i>	<i>Jozová, Adm. z. sp. 1807</i>	<i>V. Gornung 1807</i>	<i>obn. 2. May 812</i>	<i>1.</i>
<i>H. Alois Jozová</i>	<i>Alois Jozová</i>	<i>M. Gornung 1807</i>	<i>obn. 12. May 812</i>	<i>1.</i>
<i>M. Alois Jozová</i>	<i>M. Alois Jozová</i>	<i>M. Gornung 1807</i>	<i>obn. 19. May 812</i>	<i>1.</i>

Zápis ze školní matriky triviální školy v Bernartčicích z r. 1807 (Státní okresní archiv Nový Jičín).

Titulní strana Klossovy učebnice „Singlehre für Volksschullen“, vydání z roku 1874 (z diplomové práce Kathariny Altenburger).

59 753. 07 170017

Splyňte vy slovanští jazykové!

Spór pro čtvero mužských hlasů

Na počtu svatých apoštolů slovanických, Cyrilla a Strachovky

stolzi J. F. Kloss.

Časová Spór

Tenori

1. Splyňte vy slovanští ja-zy-ko-ve v je-dne souzvuk, v jeden slavný plos,
 2. Vy jste předkrám našim zvěsto-va-li slova, život věčný ma-ji-ci,
 3. Tam po mnohých prácech poši-vá-te, patro-no-ve, slasti ne-be sňe,

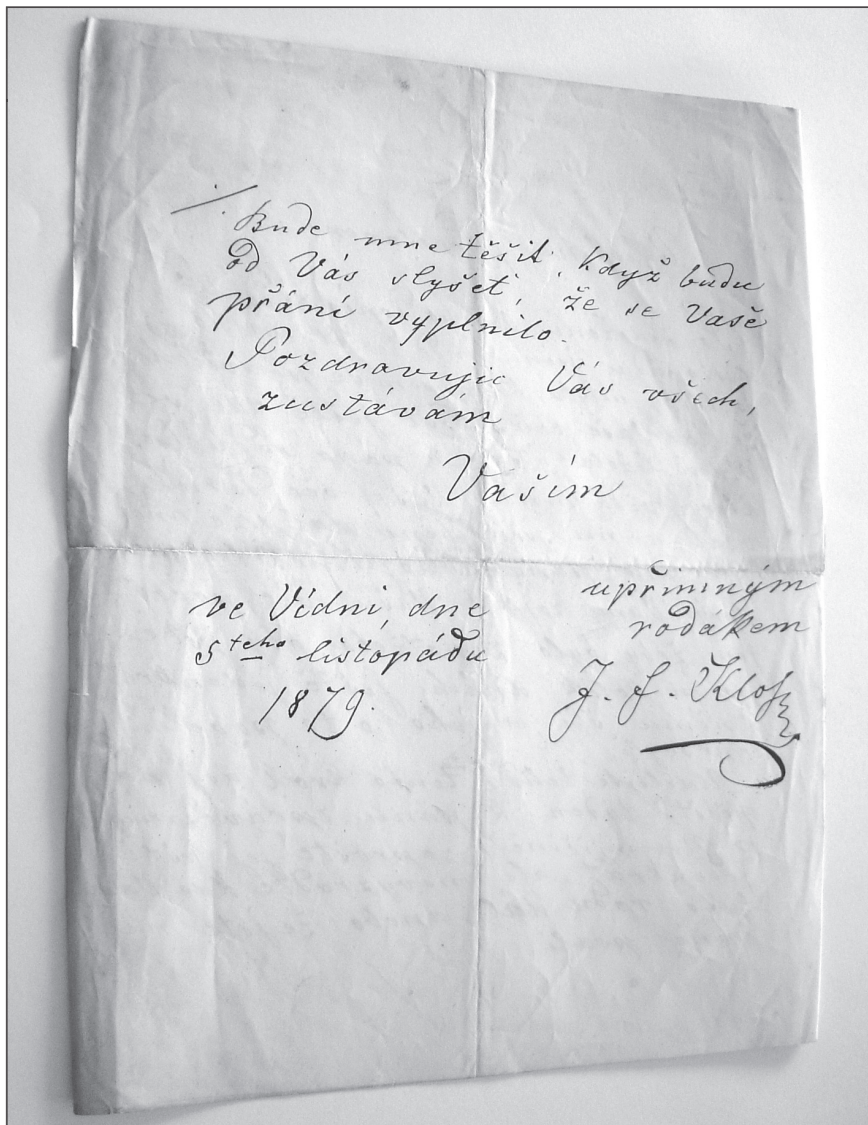
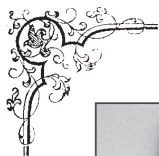
Bassi

1. Na-si svati ducho-vní ot-vo-ve jsouč záměr vřete-li-ty dnes.
 2. Vy jste Pánu eroucně sňe-po-va-li ve Slo-va-ncch vá-ru bla-ži-ci
 3. Od-tud nám zěhná-ni se-si-lá-te bo-ju-jícím vři-si po-zem sňe:

1.2.3. Křes-se du-se nad o-blo-hu, dí-ky vrda-vej Bo-hu.
 *) Prvníkrát zpívá jen sólové kvarteto, po druhé plošný sbor.

581 gmk.

Klossova skladba Splyňte vy slovanští jazykové! (Hudební oddělení Národní knihovny ČR).

1. bude mne těšit, když budu
od Vás slyšet, že se Vaše
přání vyplnilo.

Pozdravuji Vás všech,
zůstávám

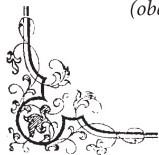
Vášim

ve Vídni, dne
5^{teho} listopadu
1879.

upřímným
rodákem

J. F. Kloss
J

Druhá strana Klossova dopisu do Bernartic z listopadu 1879, kde odpovídá na dopis z obce (obecního úřadu), aby jí pomohl s nějakou blíže nespécifikovanou záležitostí. Kloss sebe označuje jako upřímného rodáka. (Státní okresní archiv Nový Jičín).

Wychází každé úterý o půli 12 hodin z polnice.
 Novinářem (redakcí) jest v. N. v. 588. Měsíčně za Stránu nápisu naproti Ustřednímu 104. 210. —
 Za každý list se od 6. října náležející částka po prvo 1 kr., po druhé, třetímu pohledě 2 kr., síť. Nežádající dopisy se nepřijímají.

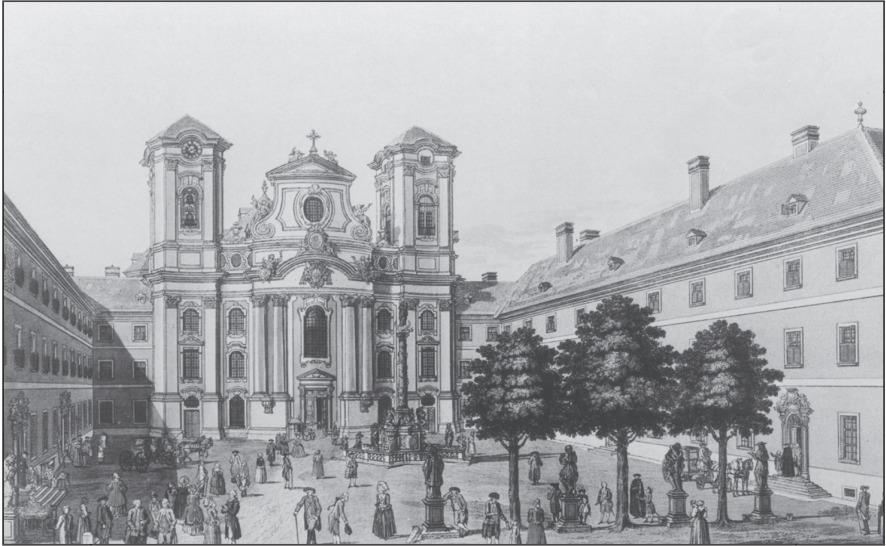
Národní Nowiny.

Odpovědný redaktor: Karel Havlíček.

Cena: Se zmloukou po postě půlročně 8 zl., čtvrtletně 5 zl. měsíčně 1 zl. 10 kr. ročně.
 V Praze: číselník 3 21. 210. kr., roční 25 kr. síť. Jednotlivě 100 3 kr. síť.
 * — Prose zasílaj se korigován zrovna do naší expedice v Praze s požadavkem, na adresu: „Předplatní prasec“.

S nemalou dychtivostí ba s nedočkavostí jsme též očekávali, jakého warhanika se našemu chrámu páně dostane. K našemu nemalému potěšení obdržel toto místo pan Jos. Klos, rodilý Moravaň, pro zvelebení zpěvu kostelního veliký horlitel, a spolu i výborný znatel slowanských církewních zpěwů. Musím upřímně wyznati, že se vším, co se až poťud pro náš českoslowanský chrám páně stalo, můžeme býti spokojeni; a poněwadž nás slavná vláda w této věci laskawě podporowala, lze se nadíti, že i při zakládání české nedělní školy a české knihowny nám žádné překážky w cestu klasti nebude. Nutná potřeba jak knihowny tak školy, pro náš docela opuštěný lid jest všeobecně uznána, a jest jen k prání aby se w brzkém času této potřebě wyhowělo, což owšem opět od horliwosti Čechoslowanů závisí. O výborné učitele, které by mnohemu vyššímu ústawu čest dělali, se nestaráme, ano jsme jisti, že kdyby dnes byla škola česká zřízena, pro každý předmět se učitel najde. Co se knihowny lýče, tu se owšem na lásku a obětawost swých krajanů w Čechách, na Morawě a Slowensku spolehnauti musíme, neb bez jejich podpory by bylo naše počínání nedostačitelne, a protož již napřed vlastence a ostatní swe krajany wyžiwám, by nám swé laskawé podpory, o kterau je snad w dosti krátkém času žádati budeme, neodepřeli.

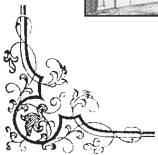
Referát z Havlíčkových Národních novin ze dne 10. prosince 1849, který zmiňuje J. F. Klose.

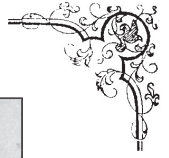

Piaristický kostel Maria Treu, kde se 20. října 1838 J. F. Kloss oženil.

Kostel sv. Anny na vyobrazení Salomona Kleinera z roku 1724.

Chrám Panny Marie Na Nábřeží (Maria am Gestade) ve Vídni, kde Kloss působil jako varhaník.

J. F. Kloss

Rodinná hrobka Klossových s plastickým reliéfem Orfeje a Eurydiky na hřbitově v rakouském Hietzingu, kam byly ostatky J. F. Klose přeneseny dne 27. září 1921. Datum úmrtí J. F. Klose je na desce na hrobce uvedeno chybně.
(Foto Katharina Altenburger).

Bernartický rodák Josef Ferdinand Kloss

Vydala Společnost přátel Poodří ve spolupráci s Obecním úřadem Bernartice nad Odrou u příležitosti dvousetletého výročí narození Josefa Ferdinanda Klose v Bernarticích nad Odrou.

Edice POODŘÍ

Datum vydání: 30. červen 2007

Autor textu: Radim Jarošek (s využitím prací Marie Turkové a dr. Kathariny Altenburger – viz literatura)

Grafická příprava: Aleš Luzar

Tisk: Zeman Art s. r. o.

Titulní strana:

Portrét J. F. Klose (z faksimile autografu skladby „Der Kunst ein Hoch“, uložen ve Slezském zemském muzeu).